

הכנס המדעי ה-13
מחקר, עיון ויצירה באורנים – תשע"ב

הקיבוץ ומכללת אורנים:
היסטוריה, חינוך וספרות

יו"ר: מירה קרניאלי

סקר העלונים הפנימיים של מכללת אורנים

Review of Oranim College's internal publications

מטרת הסקר היא לתאר את התוכן ואת המאפיינים של העלונים שהתפרסמו במכללת אורנים לאורך השנים. מדובר בסקר ולא במחקר, מאחר והדיווח יציג את העלונים אך אלה לא עומתו עם מקורות אחרים. מכאן שאין בדיווח זה כוונה ואפשרות להציג תהליכים או לתאר תמונה שלמה של תולדות הסמינר שהפך למכללה.

גרס (Grates, 2011) מדגיש את תפקידם של עלונים פנימיים בארגונים דווקא בעולם הנשלט על ידי המדיה האלקטרונית. לטענתו, עלונים מודפסים הם בעלי חשיבות רבה, המקבלים אותם יכולים לגעת בהם, לסמן בהם דברים שנראים להם ראויים, לתת אותם למכרים או לקחתם לביתם. לעלונים יש 'אישיות', הם משקפים את מהות הארגון, הם האמצעי היחיד בו ניתן להבהיר את פעילויות ההנהגה, את מטרות הארגון ואת חזונו ובדרך זאת לתחזק את אמון הקוראים בארגון. גם משום העניין שיש בנושא וגם בהנחה שעבודה זאת יכולה לתרום בעתיד למחקר על תולדות המכללה, חשבנו שיש חשיבות לתיאור העלונים.

נתחנו את תוכן העלונים, את הכתבות שעסקו בנעשה באורנים, באישים הקשורים בה ובדעות והחלטות הנוגעות לניהולה ולדרך ההוראה בה. לא עסקנו בחומר עיוני שרווח בעיקר בעלונים הראשונים, אלא אם היה חלק מדיון שהתנהל בעת ההיא בסמינר.

בקביעת המדגם נקטנו בשתי דרכים: לגבי השנים הראשונות (1957-1980) בדקנו את כל הפרסומים שהיו בארכיון ובספריית המכללה. בשנים אלה פורסמו מעט עלונים פנימיים ולא כל העותקים נותרו. העלונים הופיעו בשמות שונים: עלון סמינר הקיבוצים 1957 – 1958; הדי אורנים – ינואר 1963; ידיעות אורנים, 1971. החל מ-1980 הופיעו עלונים באופן סדיר (למעט הפסקה בין 1986 ל-1991) ומהם נטלנו מדגם אקראי: עלון אורנים 1980-1991; מה נשמע 1991 ואילך.

הניתוח נעשה בדרך שהוצעה על ידי Gerber (1985). הוא בודק את הטקסט ב-4 קריטריונים:

ממדים	הימצאות	עדיפות	ערך	קשרים
הנחות	מה יש	מה חשוב	מה טוב או רע	מה קשור
שאלה	כמה? חזרות, בולטות	סדר החשיבות	נקודת ראות, שיפוט	מבנה על, הגיוני או סיבתי
מונחים של הניתוח	מהות, כמות, מורכבות, ואריאציות	הדגשה, סדר, עדיפות, מרכזיות, עוצמה	נטייה איכויות	מבנה מבנה הפעילות

הימצאות בודקת את קיומו או הסתרתו של נושא בכתבה ומה היא התכיפות של הופעת אלמנט זה בהמשכה.

עדיפות בודקת אלו נושאים חשובים בכתבות ואלו נושאים מוצנעים בהן. הכותרת, מקומה של הרשימה, היטוי, אורך הנושא, פירוט.

הערך נוגע להערכה של הכותב. מה הוא טוב ומה רע, נכון או מוטעה, חיובי או שלילי, חלש או חזק, חכם או טיפשי, מוצלח או מועד לכישלון.

הקשרים מתארים את הקשר של הטקסט עם ממדים חיצוניים לו. קשרים אלה לרוב אינם מפורשים אלא משתמעים מהכתוב.

בממצאים יפורטו נתונים על האוכלוסייה, אופי הארגון, הקשר לתנועה הקיבוצית, אוכלוסיית המורים, לימודי הטבע ונושאים נוספים, כפי שהם משתקפים בעלונים.

הממצאים מצביעים על כך שהעלונים הפנימיים שיקפו את התפתחות אורנים מסמינר שמנה כמה מאות תלמידים, שהיה בעל אופי משפחתי ואידיאולוגי, עד למכללה המונה אלפי סטודנטים, בה מוצע מגוון רחב של מסלולי לימוד, ושאיפתה היא מצוינות אקדמית. שינוי זה התבטא במבנה העלונים, בסגנון הכתיבה, בבחירת הנושאים ובעיקר בתוכן הכתבות. בהתאם למודל של הניתוח נראה זאת בתחום הנושאים, בתחום הדגשים בתוכם ובתחום הערכים שביסודם. נוכל לומר שמתוך הניתוח מצטיירת הדרך שעברה אורנים מהכוונה אידיאולוגית לאוטונומיה פרופסיונאלית.

ארזה אברהמי, יעקב ליברמן וניר רסיסי

Arza Avrahami, Yacov Liebermann & Nir Ressissi

אחריות וסמכות של הסגל החינוכי ושל ההורים: מחקר בקיבוץ שיתופי

Responsibility and authority of the educational staff and the parents:

A study in a collective kibbutz

בתחילת שנת 2000 פנתה מזכירת הקיבוץ לצוות המחקר וכתבה בין היתר:

חברים רבים עסקו בעבר בחינוך והוראה, אלא שמזה כ-20 שנה נהוגה בקיבוץ לינה משותפת, במקביל להפעלתו של בית ספר יסודי בקיבוץ. ההתנהלות החדשה חייבה שינויים מערכתיים, שהתקבלו כל פעם לפי הצורך [...] עם זאת, נותרה בעינה אמירה החובקת אוכלוסייה רב גילאית בקיבוץ, על חשיבות המפעל החינוכי במקום. במהלך דיונים אסטרטגיים 'חובקי כלי' על אורחות חיינו הועלה הצורך להחזיר את עטרת החינוך ולחזקה.

מטרת המחקר הייתה לסייע לקיבוץ לקבל תמונה מדויקת על רצון הקהילה ויחסה למהות החינוך הפורמאלי והבלתי פורמאלי, ולעבד תמונה זאת לכדי קווים מנחים פשוטים וברורים.

המידע נאסף בראיונות ובשאלון. 110 חברים/ות ב-12 קבוצות מיקוד (כולל שתי קבוצות של תלמידים בחטיבת הביניים ובחטיבה העליונה); 17 חברים/ות בראיונות אישיים; 85 חברים/ות ענו לשאלון; 3 הורי חוץ רואיינו בטלפון; רואיינו 3 עובדי המועצה.

הנושאים שנחקרו: מערך החינוך הפנימי (הבלתי פורמאלי ובגיל הרך) וזיקתו להורים; אחריות ההורים וסמכותם בתחום החינוך; מערך החינוך הפורמאלי היסודי והעל-יסודי (לא כולל חינוך מיוחד ותמיכה לימודית).

בדיווח נתמקד בהגדרת גבולות הסמכות והאחריות במערך החינוך הפנימי שבין הורים לילדים בכל הגילאים לבין עובדי החינוך בכל חטיבות הגיל. תיאור המצב כפי שעלה מהראיונות והשאלון, הבעיות, הקשיים וההמלצות שהציע צוות המחקר כדי לבצע תהליך שינוי.

מילות מפתח: קיבוץ, מערכת חינוך בקהילה, מחקר יישומי

היבטים מגדריים ביצירתה של מרים רות

Gender aspects in the work of Mirian Roth

סופרת הילדים מרים רות (1910-2005) כתבה 24 ספרי ילדים. ספריה הם מנכסי צאן הברזל של ספרות הילדים לגיל הרך. רות פרסמה עשרות מחקרים וספרי הדרכה העוסקים בחינוך והיא נמנית עם בכירי החוקרים של ספרות הילדים.

במחקר נבדקו כל 24 יצירותיה של מרים רות, שהתפרסמו בין השנים 1974-2008. לא נבדקו בו ספרי מרים רות שפורשים את משנתה החינוכית. המחקר הוא מחקר תוכן וההתמקדות ביצירות נעשתה במנותק מהאיורים שמלווים אותן. בכך התאפשר עיסוק בטקסטים כשלעצמם. אף-על-פי שהיצירות נכתבו עבור ילדים צעירים, הן נבחנו כיצירות ספרותיות ולא כטקסטים חינוכיים.

מטרת המחקר הייתה לבחון סוגיות מגדריות ביצירתה של מרים רות, לקרוא את היצירות כטקסטים שכתבה סופרת אישה אודות דמויות נשיות (צעירות), ולאחר ביצירותיה מסרים, שאינם תמיד גלויים, בדבר מצבן החברתי של הגיבורות-הבנות ביצירתה; איזו דמות ילדה או אישה לעתיד מעצבת מרים רות? האם הדמות הזו פועלת או נפעלת? ועוד.

קריאה מגדרית תובעת את בחינת דרכי ההתמודדות של היוצרת עם הזהות הנשית המשתקפת בעיצוב פעולותיהן של דמויות הבנות ביצירות, תוך בדיקת ייצוגה של החוויה הנשית - ככל שניתן להגדירה כך כשמדובר בבנות צעירות - הבאה לידי ביטוי באמצעות הקול הנשי על סמך תיאוריות פמיניסטיות.

ניתוח הטקסטים הנידונים נעשה תוך התבוננות מזווית מגדרית בסוגיות כגון סיפורי מסע וחניכה (ריאליסטיים ולא ריאליסטיים); חיפוש מרחב פרטי למימוש עצמי ("חדר משלה"); בחינת הגיבורה הנשית, בין אם היא ילדה, בין אם היא סבתא, ובין אם היא האנשה נשית של ישות לא אנושית (כגון רוח שרקיה); הבדלים בין המינים בדפוסי התנהגות ובמבע רגשי (לדוגמה: היקשרות לעומת יכולת לשחרר); שיקופו של המוסד המשפחתי ביצירות ובכלל זה סטריאוטיפיות מגדרית; עיסוק במיניות ובוזהות מינית/מגדרית; יחסים בין דוריים: אבות ובנות, אמהות ובנות, יחסי העברה/מסירה בין-דורית; מודלינג; יחסי כוחות בין המינים; רוב/מיעוט גברי/נשי (דומיננטיות) ביצירה; מטמורפוזה וקבלת האחר; פעולה בניגוד למוסכמות החברתיות; שוויוניות והיררכיה והשתקפותה בשיח הסיפור ועוד.

ביצירות שיוצגו בהרצאה עולים מסרים החושפים רגישות פמיניסטית, לעתים באופן החורג מהסטריאוטיפים המינניים ששלטו בתרבות הישראלית. היוצרת מזמנת בהן לדמויות הבנות התמודדויות עם הסביבה הביתית, המשפחתית והחברתית, כגון חיפוש הגיבורות אחר מקום מבודד לעצמן על השלכותיו של חיפוש זה, מאבק בין המינים המסתיים כשידה של הגיבורה על העליונה וסיפור אחד המעמיד וריאציה מיוחדת של המאבק בין המינים, המסתיים דווקא בהכנתה של הגיבורה.

לרוב אין מרים רות מוגדרת כפמיניסטית או כמזוהה עם פמיניזם, למעט בעצם פועלה הרב של רות, הלכה למעשה, כיוצרת וכחוקרת אישה. מרים רות פרסמה עשרות מאמרים בנושאי חינוך, וספר חשוב, 'תורת הגן'. הכתיבה התיאורטית שלה פחות מוכרת, ורק משנות השבעים, כשספרי הילדים שלה הפכו לפופולאריים, זכתה רות להוקרה ולפרסום רב, כסופרת ילדים בעיקר.

מילות מפתח: מרים רות, ספרות ילדים, מגדר, חניכה, סטריאוטיפים מינניים